

جفاکی زمانی

Language Community

د. یحیا مودرسی

و: م. عبدالسهلام نهجمدین عبدالولا

زانکویا زاخو / فاکولتیا زانستین مروقایه تی / پشکا زمانی کوردی

د بیافین جورا و جورین زمانقانییدا و بتایبه تی د بیافنی زمانقانییا جفاکیدا، کو زمان د پیکهاتا وییا جفاکیدا و مینا سیسته م و رهفتاره کا جفاکی فه کولین لی دهیته کرن، دهستنیشان کرنا سنوور و چارچووقی وی جفاکی کو زمانه کی دیارگری تیدا دهیته بکارئینان، گرنگییه کا زور هه یه. لهوا، د فه کولینین جفاکی یین زمانیدا، ل دهستپیکنی پیدقییه به رسقا فی پرسیارا سه ره کی بهیته دان کا زمان د چ بیافه کیدا دهیته بکارئینان و سنووری بکارئینانا وی ژلایی جفاکی و جوگرافیقه هه تا کیقه یه؟ زاراقین جفاکی زمانی - linguistic community / language community و جفاکی ناخفتنی speech community (کو هه تا راده یه کی نیک چه مک هه یه)، و د گه لهک په رتوو کین زمانقانییا گشتی و زمانقانییا جفاکیدا دهینه بکارئینان، هه ربوقی چه ندی هاتینه دروست کرن.

د نیرینا نیکنی دا هزر دهیته کرن کو چه مکنی جفاکی زمانی، ساده و ناشکه رایه، لی دهمی د فی زاراقیدا هویر دین، دبینن کو پیناسه کرنا وی هند ب ساناهی نینه. هه ر چه نده گه لهک زمانقنان نه ژ زاراقیه بکارئینایه، لی هه ر نیکنی ژ گوشه نیرینه کا جیاواز و ب پشت به ستن ب پیشه رین جیاواز نه و پیناسه کرینه و چه مکنی تایبه ت دایه فی زاراقی، لهوا نه م دشین بیژین نیرینه کا هه قپشک لدور چه مکنی هویری جفاکی زمانی نینه. نه م بو مه به ستا ئاشنا بوون ل گه ل لایه نین جیاوازین فان پیناسان، دی پیکولی که یین ل دهستپیکنی ئامازه ی بدینه فان پیناسان و پاشی بگه هینه نه نجامه کی و خالین گشتی و هه قپشک د فان پیناساندا دهستنیشان بکه یین و بشی رهنگی چه مکنی جفاکی زمانی رون و ناشکه را بکه یین.

زمانقنان ب مفا وهرگرتن ژ پیشه رین مینا (زمانی هه قپشک)، (که رهستی په یوه ندیکرنی) و (جفاکی مروقایه تی)، جفاکی زمانی پیناسه کرینه، لی د هه ر پیناسه یه کییدا پتر جه خت لسه ر پیشه ره کی دیارگری هاتییبه کرن.

(بلومفیلد ی) د به ره می خو هیی بناقوده نگدا واته (زمان)، جفاکی زمانی

رووگه ه

وهرزیه، پویته ی د ده ته فه کولین و
وهرکیرانین مروقایه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا 2012

200

بقي رهنګي پېناسه دکهت: ((جفاکي زماني بریتينه ژ گروپه کا خه لکی کو بریکا ناخفتني په یوه نديیه کا دوو لایه نی ل گه ل هه ډروست دکهن.)) لدویف نیرینا بلوم فیلدي ژیده ری هه موو وان تشتین ب چالاکیین هوشی یین مرؤقی دهینه هژمارتن، زمانه و لسه ر بناغی زماني دهینه ئاڤا کرن، لهوا جفاکي زماني گرنګترین جوری گروپی جفاکییه کو گروپه نديین دی یین جفاکی ب ویقه دگریډاینه، هه ر چه نده مه رج نینه کو سه دا سه د ژی وه کی وی بن. بلوم فیلدي د پیناسا خودا پتر جهخت ل سه ر پیقه ری (په یوه نديی کرن) ای دکهت و د وی باوه ریډایه کول سه ر ئاستی جفاکه کی زماني، جیاوازیین ناخفتني یی گروپی و که سی یین بچووک و مه زن هه نه کو گریډای لایه نی د هروونی یین وی جفاکینه، لی نه ډ جیاوازییه نابنه ریگر د ریکا پروسا په یوه نديی کرنی د ناڅبه را ناخفتنکه ریڼ زمانه کی دیار کریدا.

گروپه کی دیی زمانانان مینا (هاکت) د وی باوه ریډانه کو هه ر زمانه ک جفاکه کی زماني دروست دکهت، لهورا د پیناسه یین خودا پتر جهخت لسه ر پیقه ری (زماني هه څپشک) دکهن. لدویف پیناسا هاکتی، هه موو نه و که سین کو (راسته و خو یانژی نه راسته و خو)، بریکا زمانه کی هه څپشک په یوه نديی ب هه څرا دکهن، جفاکه کی زماني دروست دکهن. لدویف نیرینا هاکتی نه م نه شیین سنووره کی هویری جودا که ر د ناڅبه را جفاکین زمانیدا دروست بکه یین چونکی د ناڅ هه ر جفاکه کی زمانیدا رهنګه هنده ک که سین دوو زمانه یانژی چه ند زمانه هه بن. رهنګه به یینه گوتن کو پرانیا که سین دوو زمانه یانژی چه ند زمانه پتر بسه ر زمانه کی دیار کریدا دزالن و بقي رهنګی نه م د شیین بیژین کو نه و بتنی سه ر ب ټیک جفاکی زمانینه، لی د هنده ک دؤخان دا دبیین کو که سه ک بشیوه یه کی یه کسان و وه که ه ډ بسه ر دوو زماناندا یی زاله و بقي رهنګی د شیین بیژنی نه و نه دنامه د ناڅ چه ند جفاکین زمانیدا. د قی پیناسیدا چه مکی په یوه نديی کرنا (راسته و خو یانژی نه راسته و خو) هند روڼ و ئاشکه را نینه؛ نه گه ر مه به ست ژ (په یوه نديی کرن) ی چه مکی وی یی پراکتیکی بیت، نه څه ل وی ده می، دوو جفاکان کو زمانه کی هه څپشک هه یه، لی بشیوه یه کی پراکتیک چ په یوه نديی د ناڅبه را واندا نینه، ب جفاکه کی زماني ناهینه هژمارتن. چونکی هه موو جاری سنوورین جفاکین زماني و سنوورین سیاسی یین وه لاتان وه که ه ډ نینن، لهورا رهنګه د ناڅ سنوورین سیاسی یین وه لاتا ته کیدا ټیک یانژی چه ند جفاکین زماني هه بن و یانژی به روڅاژی سنووری بکارئینانا زمانه کی دیار کری بجیته د ناڅ سنووری سیاسی یی چه ند وه لاتاندا. د قی دؤخیدا، نه گه ر بشیوه یه کی پراکتیک چ په یوه نديی ک د ناڅبه را ناخفتنکه ریڼ زمانه کی دیار کریدا کول سه ر انسه ری جیهانی د به لاقن، نه بیت؛ نه څه لدویف پیناسا هاکتی، نه م نه شیین بسانا هی وان ب نه دامین ټیک جفاکی زماني

بزاین. ژ لایه کی دیکه، چونکی د پیناسا هاکتیدا ب شیوهیه کی ناشکه را جهخت لسهر په یوه ندیا پراکتیکی نه هاتییه کرن و ب هه قرا ژیا نال ده قه ره کا جوگرافییا دیاکری و پیکه گریدای، وه کی مه رجه کی بناغه یی نه هاتییه باسکرن، له و ا نه م دشیین هه موو ناخفتنکه رین زمانه کی دیارگری کول وه لاتین جودا جودا دژین، پیکه ب جفاکه کی زمانی به ژمیرن. بقی رهنگی، جفاکین زمانی ژلای قه باره و ریژه یقه (واته ژلای ده قه را جوگرافی و ناخفتنکه رانقه) گه له ک د جیا وازن؛ هنده کان مینا جفاکی ننگلیزی زمان ب سهدان ملیون ناخفتنکه ره هه نه و د سنووره کی گه له ک به رفره دا دهیته بکارئینان و هنده کین دی، مینا زمانین هندی یین سوورین نه مریکه ی، ناخفتنکه رین کیم و سنووره کی بچووک هه نه.

(جان لاینز) زمانقانی ننگلیزی لدویف پیقه ری (زمانی هه قپشک)، پیناسه یه کا گشتیتر و ساده تر بو جفاکی زمانی دکه ت. لدویف پیناسا لاینزی، ((جفاکی زمانی بریتییه ژ هه موو وان که سان کو مفای ژ زمان یانژی دیالیکته کا دیاری وهردگرن.)) د قی پیناسی ژیدا باسی په یوه ندیا پراکتیکی نه هاتییه کرن له و ا، هه موو نه و که سین ل ده قه رین جودا جودایین جیهانی دژین و چ په یوه ندییه ک ب هه قرا نینه، ب مه رجه کی کو مفای ژ زمانه کی هه قپشک وهربگرن، ب نه دامین ئیک جفاکی زمانی دهینه هژمارتن.

(هارتمن و نستورک) د فهرهنگا زمان و زمانقانییدا، ب جهخت کرن لسهر پیقه ری زمانی هه قپشک و ده قه را جوگرافییا هه قپشک، جفاکی زمانی بقی رهنگی پیناسه دکه ت: ((جفاکی زمانی بریتییه ژ گروپه کا خه لکی کول ده قه ره کا جوگرافییا دیارگری دژین و ب شیوازه کی دیارگری ژ زمانه کی، یانژی ب زمانی ستاندارد د ناخفن.)) د قی پیناسی دا، زمانی هه قپشک چه مکه کی هو برتر هه یه و بتنی شیوازه کی دیارگری ژ زمانه کی دیارگری بخوه قه دگریت؛ هه روه سان سه ره رای هندی کو جهخت لسهر ده قه را جوگرافییا دیارگری هاتییه کرن لی نه ژ نه گه ره ژی کو رهنگه د هنده ک دوخاندا جفاکی زمانی بتنی گریدای ده قه ره کا جوگرافییا دیارگری نه بیت، پشت گوه نه هاقیتییه.

هنده ک زمانقانا نژی ژ روانگه ها جفاکی - روشنبیری به ری خوه دایه جفاکی زمانی و پیناسین جوراجور بو کرینه. (جان گامپرز) جهختی لسهر پیقه ری (په یوه ندیا به رده وام و ریکخستی) دکه ت و جفاکی زمانی بقی رهنگی پیناسه دکه ت: هه ر گروپه کا مروقان کو نه دامین وی بریکا کومه کا هیما یین زمانی، ب شیوه یه کی به رده وام و ریکخستی په یوه ندی ب هه قرا بکه ن و دگه ل گروپین دی یین هه ژ شیوه دا، د بکارئینانا زمانیدا جیا وازین بنه رته تی هه بن، جفاکه کی زمانی پیک دئینن. لدویف نیرینا گامپرز، د پیناسه کرنا جفاکی زمانیدا

روگه ه

وهرزیه، پویته ی د دمه هه سکولین و
وهرکیرانین مروقایه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

پیدقیه لایه نین هه قپشک و لایه نین جیا و از هه ر دوو لبه ر چاڤ بهینه و درگرتن؛ لدویف قی روانگه هی، گروپین مه زن و بچووک (چ وه کو ملله ت و چ وه کو گروپین بچوو کین تایبه تمه ند، پیشه یی و ... هتد)، دشین ب جقا کین زمانی یین جیا و از بهینه هژمارتن، ب مه رجه کی کو ژ لایی زمانیشه خودان تایبه تمه یین هه قپشک و جیا و ازین به رچاڤ بن، ب شیوه یه کی کودشیان دا هه بیت جودا و سه ر بخواڤه کولین ل هه ر ئیک ژوان بهیته کرن. (فیشمه ن) ژی ژ روانگه ها جقا کی - روشنبیری جقا کی زمانی پیناسه دکه ت و د وی باوه ریدایه کو جقا کی زمانی جقا که که کو هه موو ئەندامین وی ب شیوه یه کی هه قپشک، ب کیمیشه ب سه ر شیوازه کی زمانی و نورمین (ریسا) بکارهینانا گونجای و دروستا وی دزالن.

لقیری فیشمه ن نه بتنی جه ختی لسه ر زمانی هه قپشک دکه ت به لکو جه ختی لسه ر بنه ما یانژی نورمین هه قپشک بو بکارهینانا دروست و گونجایا زمانی دناڤ ده ورووبه ر و پیکهاته یین جقا کی و که لتووری ژیدا دکه ت. (لبا و) ژی ژ روانگه ها جقا کی و ب پشت به ستن ب (نیرینا هه قپشکا) که سان، جقا کی زمانی پیناسه دکه ت و دبیزیت ((ئەم نه شیین بیژین جقا کی زمانی گروپه کی ناخفتنکه رانه کو هه موو پیکه فۆرمین یه کسان بکار دئینن، به لکو باشته ر بیژین ئەو گروپه که که کو (نورمین زمانی - Linguistic norms) یین یه کسان بکار دئینن.)) لدویف قی پیناسی، ئەم دشین هه ر ئیک ژ گروپین جقا کی، ژیی (ته مه نی)، پیشه یی، خویندی و ... هتد کو تایبه تمه ندی و نورمین زمانی یین هه قپشک هه نه، ب جقا که کی زمانی به ژمیرین کو هه تا راده یه کی ژ هه ڤ د جیا و ازن. زمانقان وه ک که سه کی بیانی، جقا کی زمانی پیناسه و ده ستنیشان دکه ت، له وا (لبا و) د وی باوه ریدایه کو د پیناسه کرنا جقا کی زمانیدا، پیدقیه نیرینا ناخفتنکه رین زمانی مینا فاکته ره کی گرنگ بهینه به رچاڤگرتن چونکی د راستیدا ئەڤه ناخفتنکه رن کو هه ست دکه ن ئەو ئەندامن د ناڤ جقا که کی زمانیدا و نه که سه کی بیانی.

د ناڤوان پیناسین دی کول دور قی مژاری هاتینه ئەنجام دان، ئەم دشین باسی دوو پیناسان ژ (چارلز بیلی) و (نانتونی نارلاتو) ی بکه یین. بیلی کو ژ لایی تیوریشه د بیاقی زمانقانییا جقا کیدا خودان نیرینه، جه خت لسه ر پیشه رین په یوه ندی و زمانی هه قپشک دکه ت و هه موو ئەو که سین بشیوه یه کی ته واو ب زمانه کی مینا زمانی ئنگلیزی (و شیوازین جیا و ازین وی)، په یوه ندیی ب هه قرا دکه ن، ب ئەندامین ئیک جقا کی زمانی دهینه هژمارتن. بیلی جیا و ازینی دکه ته دناڤه را چه مکین (جقا کی زمانی) و (جقا کی ناخفتنی) و د وی باوه ریدایه کو جقا کی زمانی چه مکه کی گشتی تر هه یه و دشیت ئیک یان چه ند جقا کین ناخفتنی بخواه ڤه بگریت. بو نمونه، بیلی جقا کی زمانی ئنگلیزی لدویف شیوازین جیا و ازین

جقا کی زمانی

رووگه ه

وهرزیه، پویته ی د دهته هه کولین و وهرکیرانین مرؤفاهه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا 2012

وی دابه‌شی چه‌ندین جفاکین ناخفتنی دکه‌ت و نه‌قه هر نه‌و نه‌نجامه یا نه‌م دشیین ب شیوه‌یه‌کی نه‌راسته‌خو بگه‌هیننی. (نارلاتو) ژی ب مفا ودرگرتن ژ پيقه‌ری زمانی هه‌فیشک، جفاکی زمانی ب گروپه‌کا که‌سان دزانیته کو ب زمانه‌کی دیارگری (ل‌گه‌ل وان هه‌مه جو‌ری و شیوازیین کو ژ نه‌نجامی هوکارین جفاکی و جوگرافی و ... هتد دروست دین) دناخفن.

زمانانین دن ژی هه‌نه کو ژ روانگه‌هین جیاواز و ب پشت به‌ستن ب پيقه‌ریین جیاواز، جفاکی زمانی پیناسه‌کرینه، لقییری پیدقی ناکه‌ت نه‌م تاماژه‌ی ب هه‌موویان بده‌ین چونکی د بنه‌ره‌تدا مینا پیناسین سه‌رینه. هه‌ر چه‌وابیته، دی بینین کو د هه‌ر پیناسه‌یه‌کیدا لایه‌نه‌ک ژ جفاکی زمانی هاتییه به‌رجه‌سته‌کرن و لایه‌نین دی کیتر گرنگی پی هاتییه دان؛ ل‌گه‌ل فی چه‌ندیژی، نه‌م دشیین بیژین کو هه‌ر پیناسه‌یه‌ک ژوان سه‌ره‌رای هندی کو گرنگی ب هنده‌ک لایه‌نان نه‌دایه، دروستن. تیکه‌ل کرنا فان پیناسان و دارشتنا پیناسه‌یه‌کا فه‌گر و هه‌مه لایه‌ن ره‌نگه‌کاره‌کی ب ساناهی نه‌بیته، ب تاییه‌تی کو نه‌ندامین نیک جفاکی زمانی خودان سیمایین هه‌فیشکین (که‌لتووری، جفاکی، ده‌روونی و ... هتد) ژینه و د پرانیا فان پیناساندا هاتییه پشت گوه‌هاقیتهن. لی سه‌ره‌رای فی چه‌ندی ره‌نگه نه‌م بشیین ب مفا ودرگرتن ژ خالین بنه‌ره‌تی و لایه‌نین هه‌فیشکین فان پیناسان، هزره‌کا رون و تاشکه‌را ژ جفاکی زمانی پیشکه‌شی بکه‌ین.

د پرانیا وان پیناسین بو جفاکی زمانی هاتییه کرن جه‌خت ل سه‌ر په‌یوه‌ندیکرنا گروپه‌کی ژ خه‌لکی بریکا زمانه‌کی هه‌فیشک هاتییه کرن. بقی ره‌نگی، نه‌م دشیین بیژین جفاکی زمانی بریتییه ژ گروپه‌کی خه‌لکی کو ب شیوه‌یه‌کی ته‌واو زمانه‌کی هه‌فیشک (کو پرانیا جاران هه‌مه‌جوره و شیوازیین جوگرافی، جفاکی و ده‌روونی هه‌یه) بکاردئینن و بریکا وی په‌یوه‌ندیی ب هه‌فرا دکه‌ن. ته‌گه‌ر نه‌م هنده‌ک پيقه‌ریین دی مینا پیکه‌بوونا ده‌فه‌را جوگرافی و نیکه‌تییا که‌لتووری، جفاکی، ده‌روونی و ... هتد ژی لبه‌ر چاقبگرین، ره‌نگه نه‌م بشیین پیناسه‌یه‌کا ته‌واوتر دانین:

گروپه‌ک ژ خه‌لکی کول ده‌فه‌ره‌کا جوگرافییا پیکه‌گریدای دژین، خودان نیکه‌تییا که‌لتووری، جفاکی، ده‌روونی و دیروکینه، و بو په‌یوه‌ندیکرنی مفا‌ی ژ نیک زمانی هه‌قبه‌ش (ل‌گه‌ل هه‌مه جوریا جوگرافی، جفاکی و ده‌روونی) ودردگرن، جفاکه‌کی زمانی دروست دکه‌ن. هه‌ر جفاکه‌کی زمانی لدویف هه‌مه‌جوریا جوگرافی، جفاکی و ده‌روونیژی دشیته دابه‌شی نیک یانژی چه‌ند جفاکین زمانین دن بیته.

جفاکین زمانی ژلایی سنووری جوگرافی و هژمارا ناخفتنکه‌رانقه هه‌مه‌جورن؛

رووگه‌ه

وهرزیه، پویته‌ی د ده‌ته شه‌کولین و
وهرکیرانین مروقیه‌تی و زانستی

ژماره 4 بهارا 2012

هندهک ژوان گهلهک بچووکن (بریتییہ ژ عه شیره ته کی یان گروپه کی زمانی - نه ته وهی) و هندهکین دی گهلهک مهزنن (بریتییہ ژ چهند وه لاتین سه ربخو). ژلایه کی ديقه ، هندهک کهس هه نه کو ژلایي زمانيقه سه رب جفاکه کی زمانينه لی ژلایي جوگرافيقه دبه ربه لاقن و د سنووری جفاکین زمانی یین دیدا دژین ؛ نه ژ کهسه د بنه رتدا ژ نهدامین جفاکی زمانی یی نیکی دهینه هژمارتن . واته ، ههر جفاکه کی زمانی زیده باری زیدی خوهی سه ره کیی کول نیکی یان چهند دهقه ره کیی دیارکریه ، نهدامین دی ل دهقه رین جوگرافی یان جفاکین زمانی یین دیژی هه بن . که واته هه بوونا پیقه ری پیکه بوونا جوگرافی بهایه کی ریژه یی هه یه و ره هانینه . خاله کا دی نهقه یه کو ، د جفاکین زمانی یین مه زندا ، ناخفتنکه رین ههر نیکی ژ جورین جفاکی یان جوگرافی یین زمانه کی لدویف هندي کو خودان سیمایین زمانی یین هه فپشکن ، رهنگه جفاکه کی ناخفتنی یی جیاواز بهینه هژمارتن . بقی رهنگی ، چه مکی زمانی هه فپشک ژی لیکدانین جیاواز بخوهقه دگربت . خاله کا دی گریدای وان که سانه کوب ته واوی بسهر چهند زماناندا دزالن و نه م نه چارین کو وان ب نهدامین پتر ژ جفاکه کی زمانی بهژمیرن . ریژا زال بوون بسهر زمانه کی دیارکری ب خوه ژی پیقه ره کی ریژه یی .

که واته رهنگه د ناڤ سنووری ههر جفاکه کی زمانیدا ، جفاکه کی زمانیی دیژی هه بیت و ل قی ده می دوو جفاکین زمانی یین جیاواز دکه قنه د ناڤ دهقه ره کا جوگرافیا هه فپشکدا . بقی رهنگی سنوورین جفاکین زمانی نه بتنی ژلایي جوگرافيقه به لکو ژلایي ناخفتنکه ران یانژی نهدامین وی ژيقه ب ته واوی ناهینه دهستنی شانکرن .

ههر لدویف فان تیبنیانه کو نه م نه شین پیقه ره کی دیارکری و قه بر بو دهستنی شانکرن و پیناسه کرنا جفاکی زمانی پيشکدهش بکه یین و نهقه ههر نهو خاله یا هندهک زمانقان ئاماژی پی دکهن . بو نمونه ، لدویف نیرینا هادسنی ، جفاکه کی زمانی هه تا وی جهی هه بوون هه یه کو کهسه کی دیارکری دشیت وی ژ جفاکین دن جودا بکه ت و جهی خوه تیدا دیار بکه ت . لی نه گهر بقی رهنگی بیت نهقه که سین جیاواز ، جفاکین زمانی یین جیاواز ژ هه ژ جودا دکهن ، لهوا پیناسا جفاکی زمانی لدویف پیقه رین به ره هست و ره ها کاره کی بزه حمه ته ، لهوا پیدقییه دهست ژ قی پیکولی به ردهن . لی سه ره رای قی چهندي نه م دشین ، ب پشت بهستن ب پیقه رین ریژه یی ، پیناسه یه کا گشتی ژ قی زاراقی بکه یین و هزره کا روون و ئاشکه را پيشکدهش بکه یین . نه ژ پیناسا بهری نهو مه دارشتی لدویف فان پیقه ران هاتییه دانان .

جفاکی زمانی

روگه ه

وهرزیه ، پویته ی د دهته فهکولین و ودرکیرانین مرؤقابه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا 2012